

Undervisning och ledarskap 2021

Analysrapport över hur utbildningen och undervisningen utvecklas i Varbergs kommunala förskolor

VARBERGS
KOMMUN

Sammanfattning

Undervisning och ledarskap är en analysrapport för den kommunala förskolan. Rapporten följer upp delar av nämndens mål och nationella mål. Rektorer, verksamhetschef och representanter från förvaltningens kvalitetsteam möts under vårterminen i kvalitetsdialog, en process som syftar till analys och stöd i förskolornas utvecklingsarbete. Kvalitetsdialogerna har varit kollegiala för att fördjupa varandras analys och få lärdomar av varandra. Dialogerna har haft fokus på nuläget i förskolornas utvecklingsplansarbete. Analysen har kompletterats med personalenkät om undervisning i förskolan.

Beskrivningar och analyser i rapporten visar på en utvecklingsorienterad förskola som tydligt arbetar med att höja kvaliteten på utbildningen och undervisningen utifrån den reviderade läroplanen Lpfö 18 och nämndens mål. Läroplansresan som präglat förskolan efter den reviderade läroplanen ger positiva avtryck, men det är också tydligt att många områden som är i fokus fortfarande är i en tidig fas av utvecklingsarbetet. Förskolorna arbetar i regel med liknande områden för att utveckla utbildningen och undervisningen. Samtidigt har förskolorna kommit olika långt i utvecklingsarbetet, vilket betyder att likvärdigheten kan och bör öka.

Sammanfattningsvis har tre områden identifierats där det finns en utveckling i kvalitet och som bör värnas framåt:

- Systematiskt arbete med att utveckla utbildning och undervisning i förskolan för att höja kvaliteten enligt den reviderade läroplanen Lpfö 18, vilket bidrar till hela undervisningsprocessen: planering – genomförande – analys.
- Fortsatt hög andel förskollärare bidrar till hög kvalitet i utbildningen. Personalens goda kompetens och behörighet beskrivs av rektorerna som en av de viktigaste faktorerna till en hög kvalitet i utbildningen, vilket också indikeras av resultat från personalenkät om undervisning.
- Rektorsers gemensamma ledning i de geografiska teamen, och tillsammans med ledande roller, för att möjliggöra en kvalitativ utbildning och undervisning. Det bidrar både till utveckling av organisation och innehåll för pedagogernas systematiska kvalitetsarbete och utvecklingsarbete.

Sammanfattningsvis har två utvecklingsområden identifierats:

- Systematisera och utveckla arbetet med uppföljning, utvärdering och analys av utbildningens och undervisningens måluppfyllelse. Konkreta utvecklingsområden är bland annat på att öka kvaliteten i analys och dokumentation av barns utveckling och lärande.
- Likvärdigheten i kvalitet på förskolorna för pedagogernas utvecklingsarbete och barnens utveckling och lärande.

På rektorsmöte hösten 2021 fördjupas hur förskolorna och förvaltningen kan formera sig utifrån analysen, med utgångspunkt i vilka ledarhandlingar som kan förfinas och utvecklas på alla nivåer.

Nationella och lokala mål

Det systematiska kvalitetsarbetet syftar till att analysera måluppfyllelse både för nämndens mål och nationella mål. Processerna i kvalitetsarbetet belyser flera mål samtidigt och analysen berör därför många områden. I årets *Undervisning och ledarskap* är de nationella målen som är fetstilade nedan de som är i förgrunden, tillsammans med alla tre nämndsmål. Rapporten är en del i att följa upp målen. Bedömning av nämndsmålen måluppfyllelse i sin helhet görs i nämndens årsredovisning.

Normer och värden

Omsorg, utveckling och lärande

Barns delaktighet och inflytande

Förskola och hem

Övergång och samverkan

Uppföljning, utvärdering och utveckling

Förskollärares ansvar i undervisningen

Rektorns ansvar

Innehåll

Sammanfattning	2
1. Inledning	5
2. Läroplansresan professionaliserar förskolan.....	6
2.1. Fokus i läroplansresan över tid.....	6
2.2. Teoretisk fördjupning driver professionen framåt	7
3. Kollegialt lärande för att systematiskt analysera och utveckla undervisningen ...	8
3.1. Förstelärare, pedagogistor, utvecklingspedagoger och lärledare	9
3.2. Kvalitetstid, pedagogiska forum, barnhälsa, studiedagar och APT	10
4. Systematik för planering, feedback och analys.....	12
4.1. Pedagogisk planering och stöd för den spontana undervisningen	13
4.2. Reflektion och analys av undervisningen	14
4.3. Fokus på läroplansmål och barns lärande	16
5. Effekt på undervisning och barns lärande	17
6. Förvaltningsövergripande utvecklingsprocesser	20
7. Pandemins påverkan på undervisningen och utvecklingsarbetet	21
8. Avslutning.....	22
9. Källförteckning	23

1. Inledning

Skollagen (2010:800, kap. 4, 3§) fastslår att varje huvudman inom skolväsendet ska på huvudmannanivå följa upp utbildningen genom ett systematiskt kvalitetsarbete. Detta genomförs enligt årshjul för det systematiska kvalitetsarbetet som innehåller fyra delmoment: *Undervisning och ledarskap* syftar till att följa och analysera arbetet med att främja barns lärande. *Värden och lika möjligheter* sätter fokus på barns och elevers lika möjligheter i förskola och skola. *Förutsättningar och resultat* följer resultat i relation till olika förutsättningar på förskolorna. *Insatser och fokusområden* innebär uppföljning och analys av riktade insatser eller andra prioriterade fokusområden. Ett delmoment är inte tillräckligt för att bedöma kvalitet och måluppfyllelse. Tillsammans ger delarna däremot en helhet av utbildningen, vilket sammanfattas i förskole- och grundskolenämndens årsredovisning.

Personalenkät om undervisningen i förskola

Tillsammans med tolv förskollärare i kommunen tog förvaltningen år 2020 centralt fram en enkät om viktiga delar för undervisningens kvalitet i förskolan. Enkäten har nu genomförts för första gången. Möjligheten att utläsa kvalitet och utveckling i utbildningen utifrån personalenkäten kommer att öka över tid. I år har jämförelser mellan personalkategorierna barnskötare och förskollärare analyserats.

414 pedagoger har besvarat enkäten. Svarsfrekvensen för förskollärare är 71 procent (287 respondenter) och för barnskötare 38 procent (100 respondenter).

Till personalenkäten har det delgivits stödmaterial till rektorerna med analysfrågor för djupare analys och dialog om kvalitet på varje förskola. På sikt är ambitionen att fördjupa analysen med lärandebesök mellan förskolor och efterföljande dialog mellan förvaltningens centralt och personal. På grund av covid-19 pandemin har detta moment förskjutits framåt i tid.

Rektorsdialoger

Rektorer, verksamhetschef, utvecklingschef och representanter från förvaltningens kansli möts under vårterminen i kvalitetsdialog. Kvalitetsdialogerna har varit kollegiala där fyra rektorer har träffats samtidigt för att fördjupa varandras analys samt delge erfarenheter och tips. Dialogerna har haft fokus på nuläget i förskolornas utvecklingsplansarbete. Både styrkor och dilemman har lyfts under dialogen.

På rektorsmöte hösten 2021 fördjupas sedan hur verksamheterna och förvaltningen kan formera sig utifrån analysen.

Analys och sammanfattning

Analys av kvalitet och utvecklingsområden har genomförts av förvaltningens kvalitetsteam. Fokus är både på enheternas och förvaltningens arbete. Det som *många dialogsamtal berört* eller som i någon dialog visat sig vara *särskilt starkt kopplade till* målen och barnens möjligheter till lärande beskrivs i rapporten. I avsnittet *Avslutning* sammanfattas kvaliteter och utvecklingsområden.

2. Läroplansresan professionaliserar förskolan

Den reviderade läroplanen Lpfö 18 trädde i kraft 1 juli 2019. Sedan 2018 har Varberg på ledningsnivå arbetat med att identifiera och utveckla områden som är nya eller förstärks i den reviderade läroplanen. Utvecklingsarbetet har det senaste året intensifierats på förskolorna och fördjupas på olika sätt, med syfte att stärka alla delar av förskolans uppdrag – så att omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet.

Mot bakgrund av Skolinspektionens rapport från 2018 av förskolans kvalitet i Sverige är det positivt att läroplanen så tydligt lyfts fram av rektor. Skolinspektionen lyfter bland annat att läroplanen ska vara ett levande dokument vars innehåll och intentioner omfattar alla som arbetar i och för förskolan, och att alla nivåer av styrkedjan behöver arbeta för att implementera läroplansuppdraget.¹

Rektorernas beskrivningar av pågående utvecklingsarbete visar att implementering av läroplanen tydligt är i fokus för förskolan och kommer att vara det under hela mandatperioden. På kommunövergripande nivå kan utvecklingen av utbildningen och undervisningen följas genom det systematiska kvalitetsarbetet. Såväl rektors beskrivningar, vårdnadshavarnas nöjdhet och övergripande stöd och utvecklingsarbete har haft en positiv utveckling de senaste åren, även om utvecklingsområden finns.

2.1. Fokus i läroplansresan över tid

Tidigare utgick planering, dokumentation och analys av utbildningen till stor del utifrån pedagogernas kartläggningar av barngruppen i början av läsåret, med fokus på barnens miljö, intressen och behov samt pedagogernas och vårdnadshavares upplevelser. Pedagogerna utgick ifrån kartläggningen för att bedöma vad i verksamheten som behöver utvecklas. Områden var i fokus under hela läsåret och dokumentationen följde barngruppens resa i projektet.

Genom utvecklingsarbetet med reviderad läroplan har läroplansmål och fokus på hur undervisningen bidrar till barns lärande tagit större plats, fortsatt med utgångspunkt i barngruppens behov men med mer kontinuerlig analys och formering av undervisningen. För att hantera ett ökat fokus på läroplanen och

Förskolans uppdrag

”Helhetssyn

Utbildningen i förskolan ska lägga grunden för ett livslångt lärande. Den ska vara rolig, trygg och lärorik för alla barn. Utbildningen ska utgå från en helhetssyn på barn och barnens behov, där omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet. (...) Förskolan ska vara en levande social gemenskap som ger trygghet samt vilja och lust att lära.”

Källa: Skolverket (2018). *Läroplan för förskolan (Lpfö 18)*. Sid. 7

”Lek är grunden för utveckling, lärande och välbefinnande

(...) Lek ska ha en central plats i utbildningen. Ett förhållningssätt hos alla som ingår i arbetslaget och en miljö som uppmuntrar till lek bekräftar lekens betydelse för barnens utveckling, lärande och välbefinnande.”

Källa: Skolverket (2018). *Läroplan för förskolan (Lpfö 18)*. Sid. 8

¹ Skolinspektionen (2018). *Förskolans kvalitet och målluppfyllelse – ett treårigt regeringsuppdrag att granska förskolan*. Sid. 9

läroplansmål, barns lärande och undervisningsbegreppet har förskolorna gått mot att planera och genomföra undervisning mer frekvent än tidigare.

Förskolorna är nu inne i en process för att följa och utveckla undervisningen för varje barn på ett tydligare sätt. Samt skapa stödstrukturer och planering för såväl den planerade undervisningen som den spontana undervisningen. Förskolorna är på olika platser i läroplansresan, där ett antal förskolor arbetar med att utveckla en gemensam syn på undervisning och lärande medan andra kommit längre och tydligt följer varje enskilt barn i koppling till den undervisning som genomförs.

Forskning beskriver vikten av tydligt fokus på förskolans läroplansmål och koppling till vilka innehållskunskaper och förmågor som ska utvecklas hos barnen i förskolans undervisning, för annars kommer undervisning i förskolan enbart att handla om hur pedagogerna förhåller sig till barn.²

Forskningsinlägg – Förskolans betydelse

Forskning visar att barns vistelse i förskolan, vistelsens längd och kontinuitet har stor betydelse för det framtida mötet med skolans undervisning. Pedagogernas relationer med barnen och förskolans utbildningsinnehåll är givetvis också betydelsefullt. Sammantaget visar forskningen att ett barn som går i förskola når längre i måluppfyllelse och sociala sammanhang senare i skolan. Exempelvis är behovet av specialundervisning mindre för elever som deltagit regelbundet i förskolan. De positiva effekterna gäller framförallt barn från resursfattiga familjer.

Källa: Håkansson och Sundberg (2020). *Utmärkt undervisning: Framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning*. Natur och Kultur. Sid. 113–121

2.2. Teoretisk fördjupning driver professionen framåt

Professionsbegrepp som utbildning, spontan och planerad undervisning, lärande, läroplansmål och lärandeobjekt, formativitet, tillgängliga lärmiljöer, systematiskt kvalitetsarbete, pedagogisk dokumentation med mera är ingångar i förskolornas utvecklingsarbete. Genom att fördjupa sig i begrepp i relation till förskolans uppdrag ökar medvetenhet hur undervisningen kan bidra till barns utveckling och lärande. Rektorer och lärare beskriver vidare hur medarbetarna når längre i sin förståelse, sin dokumentation och i kollegiala samtal när de är teoretiskt grundade. Det bidrar också till en samsyn i vad som är förskolans roll och uppdrag i exempelvis undervisningen.

Fördjupningen är en del av en professionsutveckling för förskolan i Sverige, där undervisning och lärande får ett allt tydligare fokus men med fortsatt tonvikt vid omsorg, utveckling och lärande som en helhet där leken ska genomsyra utbildningen.

Forskningsinlägg – Motsägelser och dilemman pedagoger i förskolan upplever

- att följa läroplanen samtidigt som pedagoger ska följa barns intressen
- pedagoger vill vara spontana och fånga situationen och kan uppleva att planeringen är ett hinder för detta (barns fria val kontra styrning)
- från en görandekultur till en målstyrd undervisning, utan att det blir förmedling
- reviderad läroplan som ställer högre krav, samtidigt som man anser att det egentligen handlar om att "göra det de redan alltid gjort synligt"

Källa: Doverborg, Pramling, Pramling Samuelsson (2019). *Att undervisa barn i förskolan*. 2:a upplagan. Stockholm: Liber. Sid. 13ff

² Björklund, Pramling Samuelsson (2018) *Undervisning, lek, lärande och omsorg – förskolans hörnstenar* i Sheridan, Williams (red.) (2018) *Undervisning i förskolan. En kunskapsöversikt*. Skolverket. Sid. 101

Förskolorna har ofta litteraturläsning i sitt utvecklingsarbete. Ett exempel är boken *Att undervisa barn i förskolan* som tar upp dilemman pedagoger i förskolan, enligt forskning, upplever när förskolan har ökat fokus på läroplan och barns lärande. Att synliggöra och diskutera sådana dilemman stödjer arbetet med kulturen och professionaliseringen av förskolan.

Förskolans styrdokument beskriver att förskolan ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Teoretisk fördjupning har också inneburit att den vetenskapliga grunden stärkts. Rektorer beskriver att pedagoger går från att förankra det de gör i forskning till att använda olika teorier för att kritiskt granska sin undervisning. Att ha kompetens för och tid till att arbeta med forskning på detta sätt är dock en utmaning.

Sammantaget finns tecken på att fördjupning i teori och undervisningsuppdraget, som har varit i fokus den första tiden efter reviderad läroplan, synliggör kvalitetsskillnader mellan förskolor, arbetslag och medarbetare. Därmed påverkas också likvärdigheten i Varbergs kommunala förskola. För att utveckla en mer likvärdig utbildning riktas olika insatser på förskolorna i högre utsträckning än tidigare. På några förskolor riktas handledning mer till vissa arbetslag och förskollärare och barnskötare får delvis olika kompetensutveckling utifrån deras olika ansvar i läroplanen. Att förskolor i teamen arbetar gemensamt i tvärgrupper för sitt utvecklingsarbete och nyanställda får fördjupad introduktion kring det pedagogiska arbetet är ytterligare exempel på hur förskolor arbetar för ökad likvärdighet.

3. Kollegialt lärande för att systematiskt analysera och utveckla undervisningen

Läroplanen har höga förväntningar på förskollärare som ska ansvara för undervisningen och på övriga pedagoger i arbetslaget som ska genomföra undervisningen. Forskning visar att förskollärarna behöver kunskaper och förmågor att undervisa om flertalet olika ämnesområden, för barn i olika åldrar och med olika behov samt visa omsorg med barnen. De ska förstå hur barn lär sig inom olika områden och behöver reflektera vad varje mål i läroplanen innebär för barnet i undervisningen.³

För att stödja pedagoger i undervisningsuppdraget organiserar rektorer för olika kollegiala forum där fortbildning och undervisningsutveckling genomförs. I regel leds dessa forum av olika ledande roller såsom

I utbildningen ingår undervisning.

Undervisning innebär att stimulera och utmana barnen med läroplanens mål som utgångspunkt och riktning, och syftar till utveckling och lärande hos barnen.

Undervisningen ska utgå från ett innehåll som är planerat eller uppstår spontant eftersom barns utveckling och lärande sker hela tiden. Förskollärare ska ansvara för det pedagogiska innehållet i undervisningen och för att det målinriktade arbetet främjar barns utveckling och lärande.

Källa: *Läroplan för förskola (Lpfö 18)*

³ Sheridan, Williams (2018) *Forskning om förskolans undervisning* i Sheridan, Williams (red.) (2018) *Undervisning i förskolan. En kunskapsöversikt*. Skolverket. Sid. 34

förstelärare, specialpedagoger eller lärledare. Rektorererna upplever att de ledande rollernas arbete med att leda och stödja utvecklingsarbetet i olika former är viktigt.

Under de senaste två åren, i samband med att förskolorna utvecklat utvecklingsplaner och processer i relation till det, har förskolornas organisation kring ledande roller tydliggjorts. Att tydliggöra ansvarsfördelningen och därmed strategiskt arbeta med ett distribuerat ledarskap har under de senaste två åren varit en positiv utveckling. Rektorererna har gjort olika vägval för vilket ansvar och mandat olika roller har och vilken tid de får för dessa uppdrag.

Det är delvis en ny kultur som formas i förskolan genom en organisering med ledande roller. Tidigare tradition av att alla ska ha lika mycket ansvar förändras till att några ska driva mer och inom givna områden. Även att skapa tvärgrupper över förskolor i utvecklingsarbetet syftar till att bidra med nya insikter för pedagogerna, framförallt på mindre förskolor med ett fåtal medarbetare ser rektorererna det som viktigt att personalen får dela erfarenheter och kunskaper med andra. Utvecklingsarbetet i förskolan innebär också ett kulturarbete, med förväntningar på att analysera och utveckla sin undervisning tillsammans med andra. I dialog med rektorer synliggörs det hur arbetet både kan stärkas av och hamna i dilemman beroende på kulturen i de olika förskolorna.

3.1. Förstelärare, pedagogistor, utvecklingspedagoger och lärledare

I Varbergs kommunala förskola finns nio förstelärare, en per geografiskt team samt ytterligare tre som förstärker de större geografiska teamen. Ett antal team har förstärkt utvecklingsorganisationen med utvecklingspedagoger, medan andra ger tydliga uppdrag till pedagogistor (förskollärare som gått pedagogistutbildning). Dessa ledande roller har i regel uppdrag att ge feedback till kollegor kring undervisningsprocessen olika delar (kartläggning, planering, genomförande, observation, analys, ny planering, ...) samt leda olika fortbildningar och fördjupningar för sina kollegor. Det finns skillnader mellan förskolorna i vilka förutsättningar och mandat de olika ledande rollerna har, och vilket stöd det ger till kollegor och rektor.

Flera av de ledande rollerna ingår även i lednings-/utvecklingsgrupp med rektor för att ge stöd och kraft i utvecklingsarbetet. Genom dessa får också rektor god kunskap över hur undervisningen utvecklas, vilket varit extra viktigt under pandemin när rektorer inte har kunnat vara närvarande i verksamheten på samma sätt.

Under året har en ny förvaltningsgemensam process startat i förskola; SKUA – språkutvecklande arbetssätt med stöd av statsbidrag. Processen har två spår, hur ett språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt kan bidra i förskolans undervisning och hur kollegialt lärande kan utvecklas. För det sistnämnda syftet utbildas så kallade *lärledare* inom ramen för SKUA. Fokus är på att skapa förutsättningar för att utveckla utbildningen genom att öka kompetensen kring lärande samtal, systematiskt kvalitetsarbete och dokumentation. Rektorer beskriver hur lärledare har implementerats i organisation och håller i lärande samtal och fördjupar det

kollegiala lärandet, medan andra ännu inte organiserat för hur lärledare fullt ut ska nyttjas i förskolans utvecklingsarbete. Under våren har dialogen med rektorerna fördjupats för att SKUA och lärledarna ska få önskad effekt.

3.2. Kvalitetstid, pedagogiska forum, barnhälsa, studiedagar och APT

Olika forum för att pedagoger ska kunna genomföra och utveckla utbildningen i relation till mål och förväntningar i läroplanen möjliggörs av rektorerna. Under pandemin har de flesta tillfällen övergått till digitala möten, de mer kontinuerliga har stundtals ställts in för att hantera personalfrånvaro.

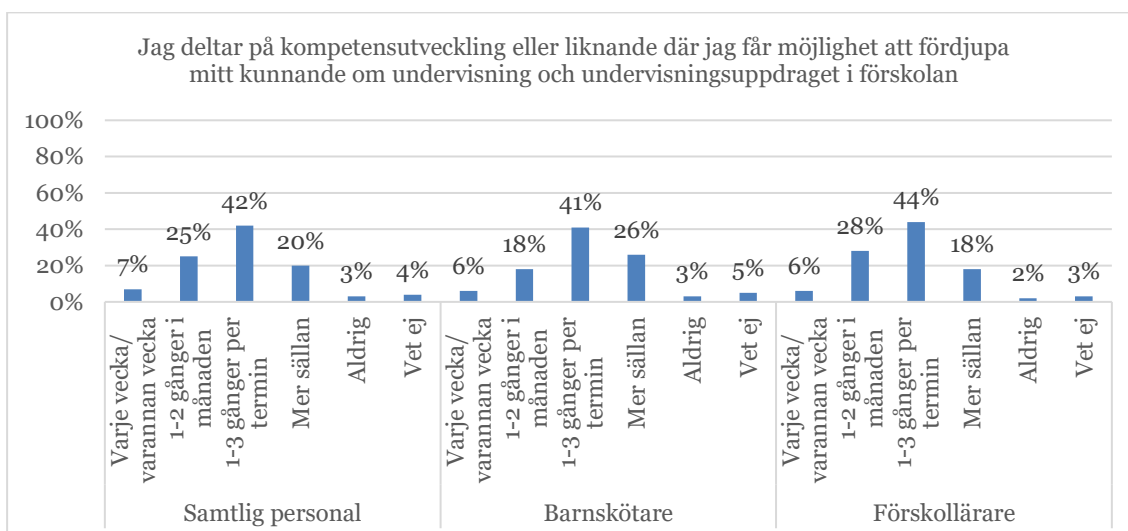
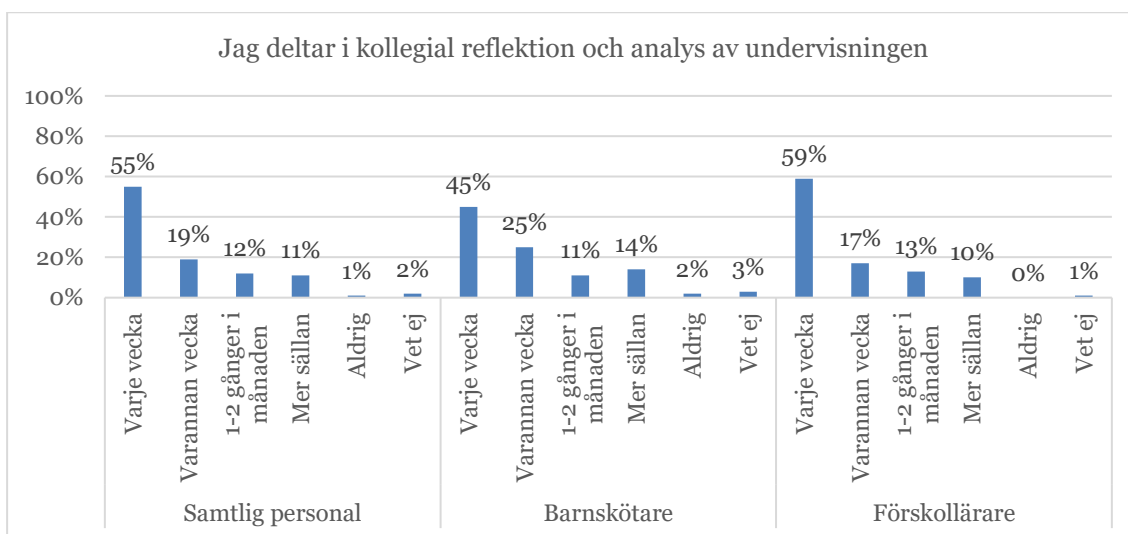
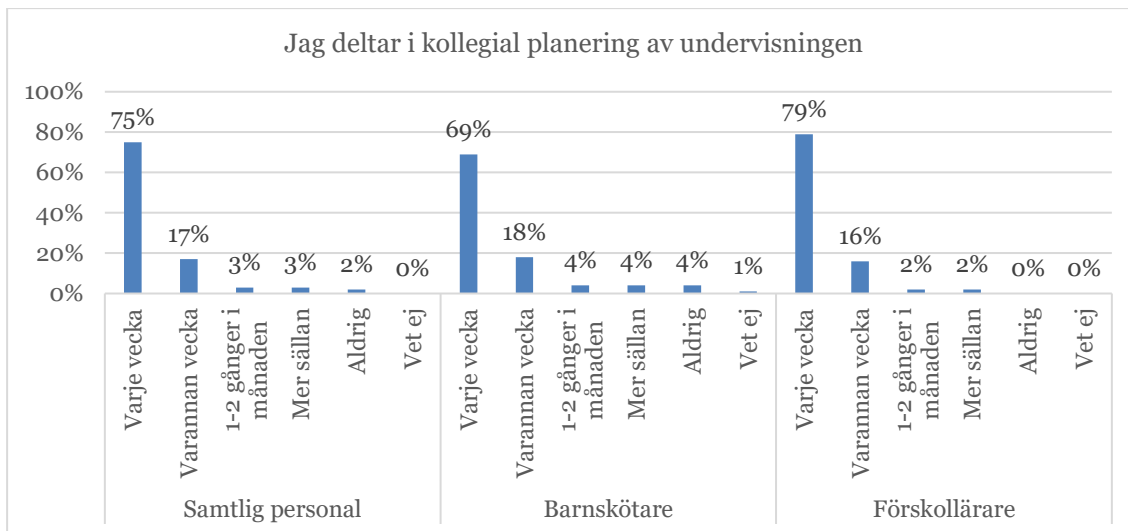
Arbetslag/ pedagogpar möts varje eller varannan vecka på kvalitetstid. Inom varje förskola organiseras också grupper av pedagoger för att fördjupa sig i olika områden i olika typer av pedagogiska forum, ofta genom förlängd arbetstid någon dag i månaden. APT kan delvis nyttjas för sådana ändamål. På barnhälsadialoger möter arbetslaget rektor och specialpedagog några gånger per termin för att ha dialog om hur stöd för barngruppen kan utvecklas på olika sätt.

Under studiedagar, eller vid andra tillfällen, är det vanligt att förskolor möts inom teamen för att arbeta med utvecklingsarbete. De senaste åren har detta framförallt varit knutet till läroplanen och undervisningsuppdraget däri. Några team har valt att organisera barnskötare och förskollärare var för sig för att ge ett riktat utvecklingsarbete beroende på de olika personalkategoriernas utbildning och uppdrag.

Personalenkäten undersökte personalens upplevelse om tid för forum där planering, analys och utveckling av undervisningen är i fokus, se de tre diagrammen på nästa sida. Noterbart från enkätresultaten är att den kollegiala *planeringen* genomförs oftare än kollegial *reflektion och analys*. Utveckling av undervisningen får kraft från den analys pedagogerna gör av sin nyligen genomförda undervisning. Det finns därmed en potential till ökad kvalitet genom att analysen av undervisningen är lika frekvent som planeringen av undervisningen, då de båda momenten bör vara tätt förknippade. Svårigheter med analysdelen fördjupas i nästa avsnitt.

Noterbart är att över 20 procent av pedagogerna menar att kompetensutveckling sker mer sällan än 1/termin, trots att samtliga förskolor har fler studiedagar än så. Det har i enkäten inte funnits en definition på *kompetensutveckling*, och det är svårt att veta hur pedagogerna har tolkat begreppet i relation till vad som är i fokus på exempelvis studiedagar.

Barnskötare upplever i att forum för planering, analys och utveckling genomförs i mindre grad än för förskollärare. Huruvida det är ett strategiskt vägval av rektor, en mer kritisk uppfattning från respondenterna, olika förutsättningar på förskolor med fler/ färre i någon yrkesgrupp eller annat går inte att utläsa av enkätsvaren.

4. Systematik för planering, feedback och analys

För att revideringar i läroplanen och förskolornas utvecklingsarbete ska få effekt på pedagogernas undervisning, samt barns utveckling och lärande, arbetar rektorerna med att systematisera de olika delarna av undervisningsprocessen. För att skapa en systematik där barns behov för lärande, läroplansmål, undervisningsaktiviteter med mera kontinuerligt planeras för och reflekteras kring använder sig förskolorna av dokumentationsmallar för planering, observation och analys. Pedagogerna får feedback muntligt och skriftligt på dokumentationen. Feedback bidrar enligt rektorerna till att utveckla dokumentationen, pedagogernas analys och även undervisningen. Fokus på många förskolor är på att skapa systematik för pedagogisk dokumentation genom hela undervisningsprocessen.

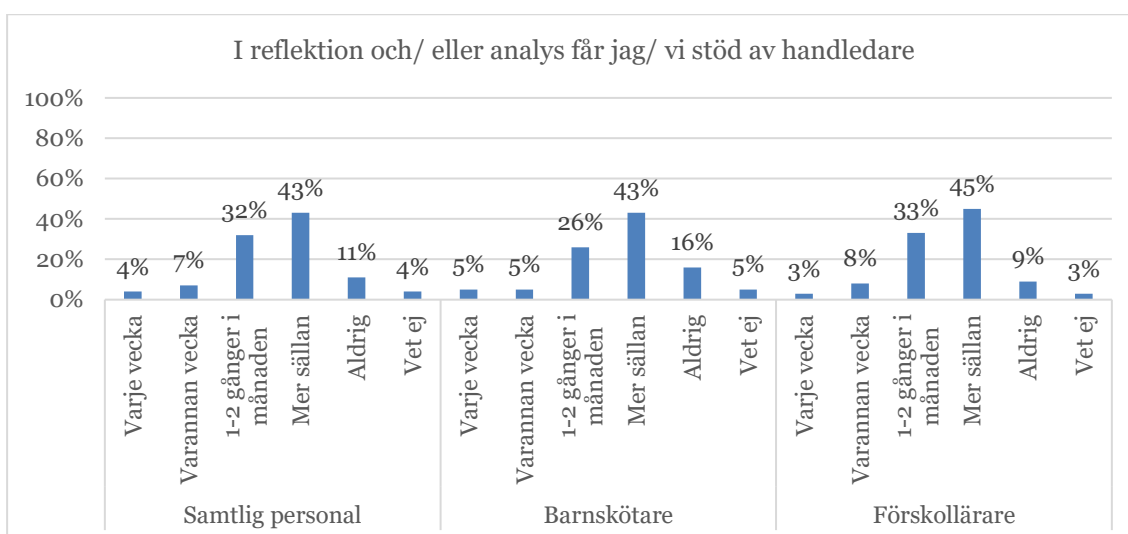
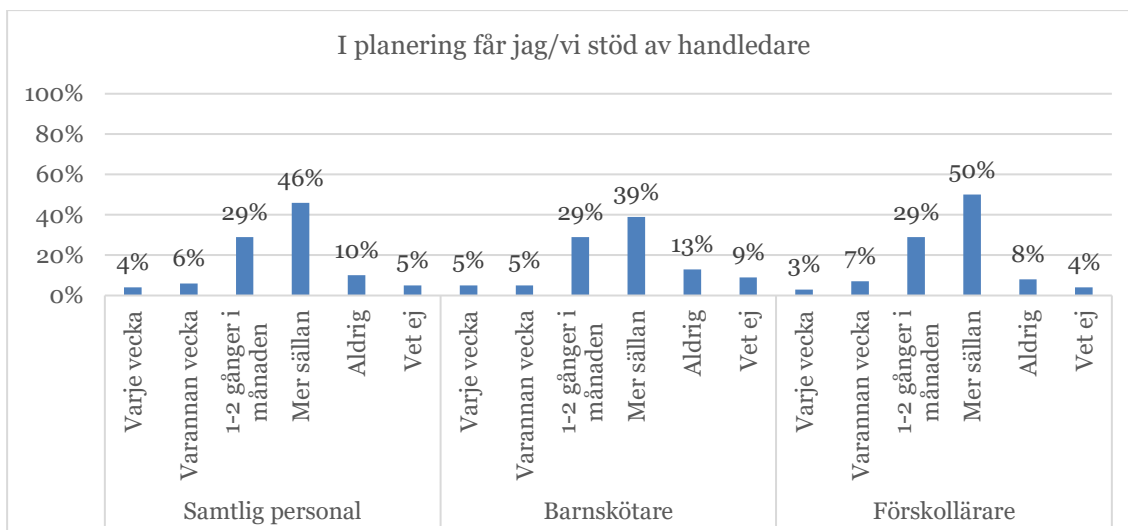
Förskolorna har kommit olika långt i olika delar av undervisningsprocessen och systematiken i det arbetet. Det grundar sig både i vilket fokus som finns i utvecklingsarbetet, vilka förutsättningar som ges till pedagogerna och de ledande rollerna samt den kultur som finns på respektive förskola för utvecklingsarbetet.

Ledande roller bärande för systematiken och kvaliteten

Rektorer, förstelärare, utvecklingspedagoger, pedagogister, lärledare och andra liknande roller ger skriftlig och muntlig feedback samt handledning till arbetslag.

Rektorerna beskriver hur det ibland, ofta till en början, kan upplevas kontrollerande eller som ett ifrågasättande av pedagoger att få feedback från kollegor med ledande roller, men att det över tid vänder till att upplevas som ett viktigt bidrag. Flera rektorer beskriver hur pedagogerna numera efterfrågar feedback. Det beskrivs också hur handledning initialt nyttjas till att lära sig dokumentera enligt mallar och digitala verktyg, för att sedan utvecklas till konstruktiv kritik på innehållet i dokumentationen för ökad kvalitet.

I personalenkäten om undervisning ställdes frågor kring frekvens för handledning. Som de två diagrammen på nästa sida visar upplever cirka 85 procent av respondenterna att de får stöd av handledare i planering och analys, även om det är i varierande frekvens. Cirka 10 procent upplever att handledning ges varje eller varannan vecka, vilket är en tydlig kontrast mot de 40 – 50 procent som svarar att handledning sker mer sällan än varje månad. Här finns antagligen utvecklingspotential för likvärdighetens skull. Barnskötare upplever att stödet är mindre frekvent än förskollärare.

4.1. Pedagogisk planering och stöd för den spontana undervisningen

Flera förskolor arbetar med den pedagogiska planeringen och tar i det arbetet stöd från exempelvis förvaltningsgemensam föreläsning, material på plattformen forskoleforum som pedagogerna i Varberg har tillgång till och gemensamt arbete mellan förskolorna. Kvaliteter i den pedagogiska planeringen som förskolorna arbetar med att utveckla är att tydligt utgå från läroplansmål snarare än aktiviteter i sin planering, konkretisera målen i läroplanen till lärandeobjekt för att på förhand tänka kring och specificera vilket lärande undervisningen ska syfta till. Sådan systematik anses också hjälpa vid reflektion och analys. Det har blivit ett allt tydligare fokus på vad barnen ska få med sig vid undervisningen, inte bara vad som ska genomföras.

Planering av undervisning bidrar också till den spontana undervisningen, genom att pedagoger har med sig kunskap om vad undervisningen kan syfta mot när de fångar spontana situationer under dagen för ytterligare undervisning med barnen.

Den spontana undervisningen är alltmer i fokus på förskolorna. Flera förskolor har skapat stöd för den spontana undervisningen genom förberedda beskrivningar vad pedagoger kan lyfta in i sin undervisning utifrån olika läroplansmål och områden. Detta stödjer pedagogernas vida undervisningsuppdrag som kan genomföras under hela dagen och i alla situationer. Läroplansmålen blir mer närvarande i vardagen, vilket ökar medvetenheten kring undervisningsuppdraget.

Även pedagogiska planeringar för rutinsituationer har utvecklats på några förskolor, exempelvis vilken undervisning som kan ske vid skötbordet, matsituationen eller vid på-/avklädning i samband med utevistelse. Det skapar både samsyn för dessa situationer och en möjlighet att fånga situationer för undervisning, vilket ger en kvalitet också för situationer det sällan finns tid att planera för och strukturera kontinuerligt.

4.2. Reflektion och analys av undervisningen

Ambitionen med pedagogisk dokumentation och feedback på denna är att synliggöra hur undervisningen bidrar till barnen och hur den kan utvecklas, det vill säga att formera undervisningen framåt för barnens utveckling och lärande. Att analysera och dokumentera undervisningens konkreta bidrag till barns lärande, snarare än att beskriva vilka aktiviteter som genomförs med barnen, är ett utvecklingsområde som funnits över tid och kvarstår enligt rektors beskrivningar. Även att pedagogerna nyttjar den dokumentation och analys de har gjort till nästa undervisningstillfälle, och inte börjar på nya områden utan att ta med sig tidigare lärdomar kan också utvecklas.

Analysen upplevs genomgående som den svåraste delen i undervisningsprocessen, samtidigt är analysen och att den nyttjas viktigt för att ta vara på den planering, dokumentation och reflektion som är gjord av pedagogerna. Även om analyskompetensen har utvecklats över tid behöver det fortsatt vara i fokus. Rektorerna beskriver att analysen är ”motorn” i undervisningsutvecklingen, men att det ofta är analysen och dokumentation av denna som prioriteras bort när tid inte finns.

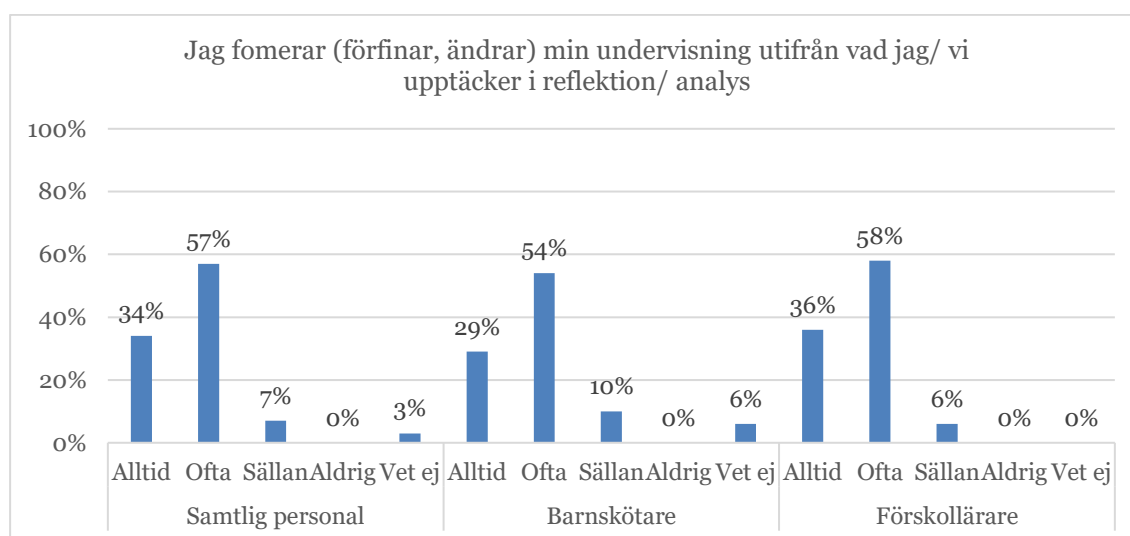
De förskolor som fokuserat på och utvecklat den individuella dokumentationen över varje barns lärande ser att fokus på det enskilda barnet tydligare visar hur undervisningen kan formeras för fortsatt utveckling. Exempelvis utifrån vilka frågor just det här barnet ställer, hur barnet samspelar med pedagog och andra barn i undervisningssituationen, var barnet riktar sitt intresse. Med hjälp av sådan konkret analys får pedagogerna kunskap om hur barnet kan stöttas och utmanas vidare i sin utveckling och i sitt lärande. Rektorerna beskriver att det ökar möjligheten att genomföra en differentierad undervisning i nästa steg, där olika barn får olika mycket stöttning och utmaning under en och samma undervisningsaktivitet. Samtidigt är flera förskolor ännu på ett tidigt stadium gällande dokumentation av barns

Reviderad läroplan i förskolan har förtydligat att ”(...) varje barns utveckling och lärande kontinuerligt och systematiskt följs, dokumenteras och analyseras för att det ska vara möjligt att utvärdera hur förskolan tillgodoser barnens möjligheter att utvecklas och lära i enlighet med läroplanens mål.”

Källa: *Läroplan för förskola (Lpfö 18)*

individuella lärande, och steg behöver tas för att öka likvärdigheten och säkerställa att förutsättningar för undervisningen skapas enligt uppdraget i läroplanen.

Ambitionen att formera undervisningen vidare efter genomförd analys av tidigare undervisning undersöktes också i personalenkäten. Pedagogerna svarar att detta sker alltid eller ofta. Det kan tolkas som positivt att det är 10 procent eller färre som menar att genomförd analys *sällan* eller *aldrig* nyttjas för formering av nästa undervisningstillfälle. En mer kritisk tolkning av resultaten är att endast cirka en tredjedel av pedagogerna *alltid* använder det som framkommer vid analys i formativt syfte, när detta inte görs riskerar analysen att inte upplevas som ett positivt bidrag för nästa planering och analys. Resultaten indikerar att förskollärare i högre grad formerar undervisningen efter analys.

Synliggörande av måluppfyllelse fortsatt utmaning

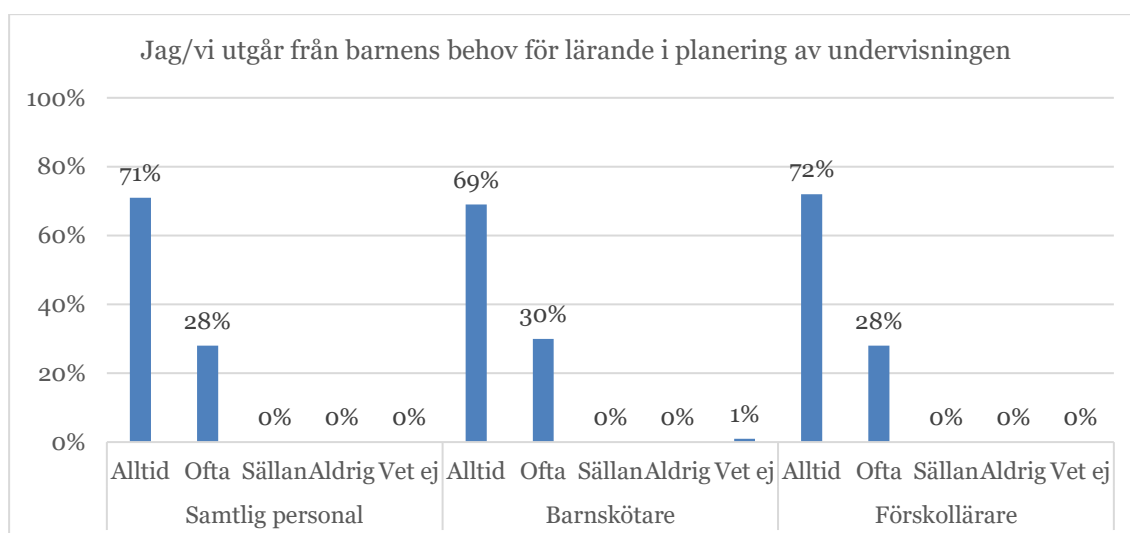
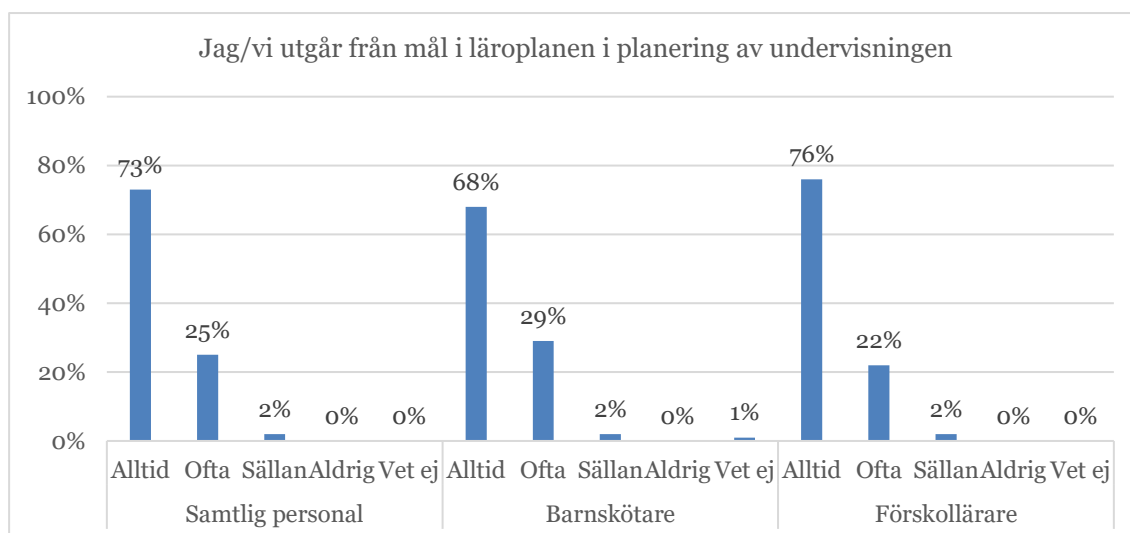
Förutom att bidra till nästa undervisning syftar analysen till att synliggöra förskolans måluppfyllelse, hur förskolan och undervisningen bidragit till barns utveckling och lärande. Av läroplanen framgår att förskollärare ska ansvara för att; *”varje barns utveckling och lärande kontinuerligt och systematiskt följs, dokumenteras och analyseras för att det ska vara möjligt att utvärdera hur förskolan tillgodoser barnens möjligheter att utvecklas och lära i enlighet med läroplanens mål.”*⁴ Återigen är det analys och individuell dokumentation som är bärande delar för undervisningsuppdraget i förskolan.

Den individuella dokumentationen över barns lärande stödjer arbetet med att visa på måluppfyllelse, samtidigt är det svårt att aggregera upp måluppfyllelsen till grupp-, förskole- och kommunnivå. Synliggörandet av måluppfyllelse på olika nivåer är ett fortsatt utvecklingsområde för förskolan.

⁴ Skolverket (2018). *Läroplan för förskola (Lpfö 18)*.

4.3. Fokus på läroplansmål och barns lärande

Undervisningsuppdraget i förskola är omfattande och komplext. I utvecklingsarbetet och i personalenkäten har utgångspunkten grovt sett varit att undervisningen ska utgå från läroplanens mål och barnens behov för lärande (vilket skulle kunna vara såväl barnens intresse som behov av stöttning). Personalenkäten visar att så också är fallet, vilket tyder på att budskapen om vikten av läroplansmål och barns lärande som funnits nationellt och i Varberg senaste åren återspeglas i pedagogernas samtal. Förskollärarna ser ut att undervisa utifrån läroplanen i något högre utsträckning.

5. Effekt på undervisning och barns lärande

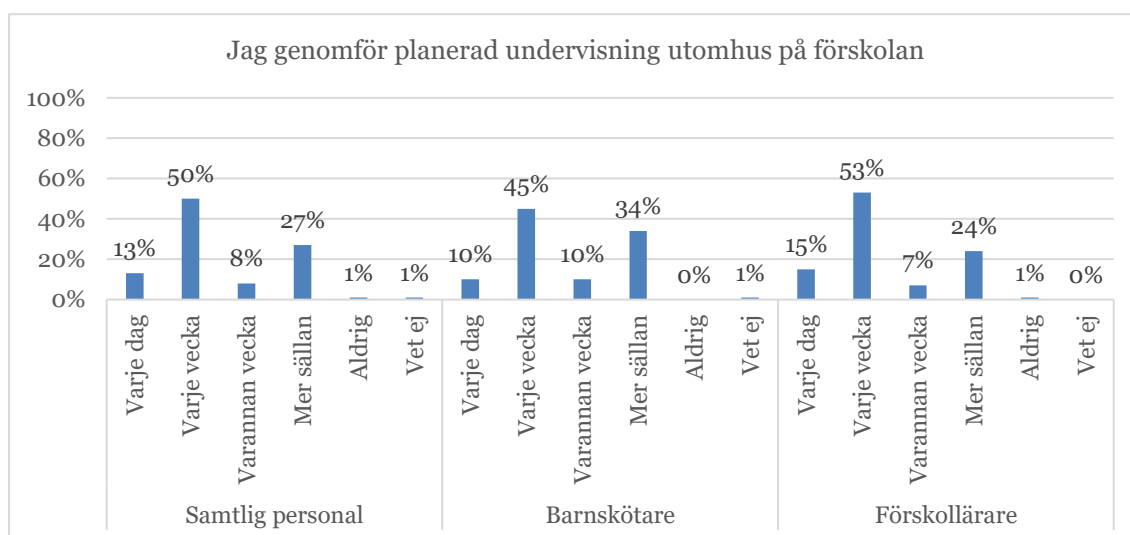
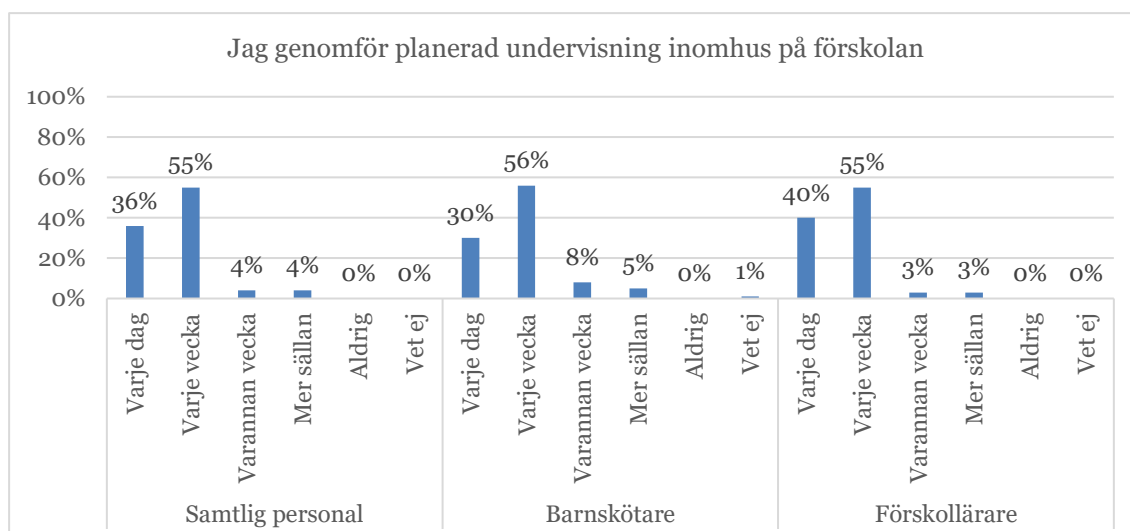
Ambitionen med det utvecklingsarbete som genomförs är att nå mer kvalitativ undervisning och bidra till barns utveckling och lärande. Båda delarna har varit föremål för dialogen med rektorer. Kvaliteten i dessa delar är givetvis svår att synliggöra men likväl viktig att lyfta.

Pågående utvecklingsarbete med fokus på läroplanen, där medarbetare kollegialt delar erfarenheter och kunskaper och där ledande roller på olika sätt bidrar till att fördjupa utvecklingen ytterligare bidrar enligt rektorerna till att undervisning och lärande utvecklas. Fokus i arbetet är på att medvetandegöra undervisningens betydelse och utveckla dess bidrag till barns utveckling och lärande. Rektorerna beskriver hur barns lärande är tydligare i fokus än tidigare, att pedagogerna ser sig som ledare för barns utveckling och lärande, och att barnen tar nya steg i relation till vad pedagogerna arbetat med. Exempelvis att barn ställer nya och mer utforskande frågor som ett resultat av att pedagogerna själva blivit mer reflekterande genom pågående utvecklingsarbete. Arbetet med mindre barngrupper har inneburit att pedagoger tar ett större ansvar för "sina" barn, och kan också rikta uppmärksamheten mot barn utifrån deras olika behov när de har färre så kallade ansvarsbarn. Ökad kompetens runt exempelvis leken speglar sig i att barn har ett bättre samspel och dialog i leken, vilket beskrivs av rektor i kvalitetsdialogen.

När pedagogerna ser att utvecklingsarbetet ger effekt på barnens utveckling och lärande ökar också motivationen för arbetet. Exempel som rektorerna nämner är hur uppdelning i mindre barngrupper där pedagog stundtals får undervisa ensam med barnen, samt individuell dokumentation av barns lärande, initialt kan ses som svårt och betungande sedan vänds till positivt och värdefullt.

Löpande i beskrivningar och analys i rapporten har likvärdigheten lyfts som utvecklingsområden i flera olika delar. Mot bakgrund av rektors beskrivningar och vad som syns i analys är det rimligt att tro att likvärdigheten avseende kvalitativ undervisning och barns lärande också kan utvecklas. Framtida kvalitetsarbete som planerar att innehålla lärandebesök mellan förskolor kan förhoppningsvis synliggöra och lyfta viktiga områden för att utveckla undervisning och lärande.

Personalenkäten har undersökt frekvensen av undervisning med barnen på olika sätt. Fokus i diagrammen på nästa sida är på planerad undervisning. Cirka 90 procent av respondenterna svarar att de genomför planerad undervisning varje dag eller varje vecka. Andelen är högre bland förskollärare. Cirka en tredjedel svarar att planerad undervisning utomhus sker mer sällan än varannan vecka. Rektorerna beskriver att undervisningen utomhus tydligt kan utvecklas.

Undervisning utifrån varje barns behov

Läroplan för förskolan beskriver att förskolan ska utmana barn vidare, ge ledning, stimulans och särskilt stöd till varje barn och de som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd och stimulans ska få detta utformat utifrån sina egna behov och förutsättningar. Det ställer höga krav på kompetens hos varje pedagog och förutsättningar för att kunna bidra med det varje barn behöver, både i form av undervisningsmetoder och stöd i social och fysisk lärmiljö.

För att stödja pedagogernas arbete organiserar förskolor, förutom tidigare beskrivit

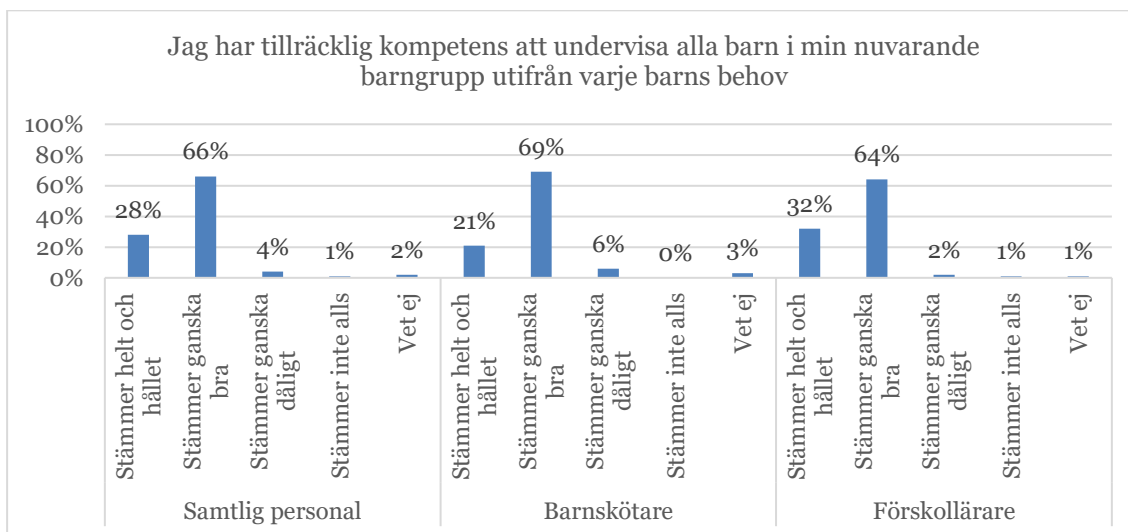
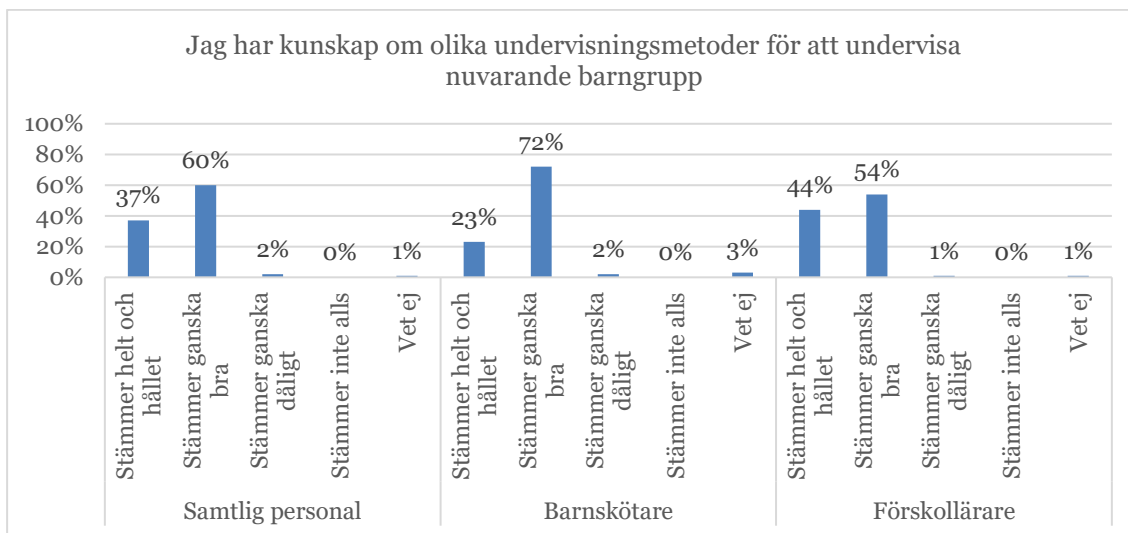
Strategier för undervisning som är centrala för barns lärande

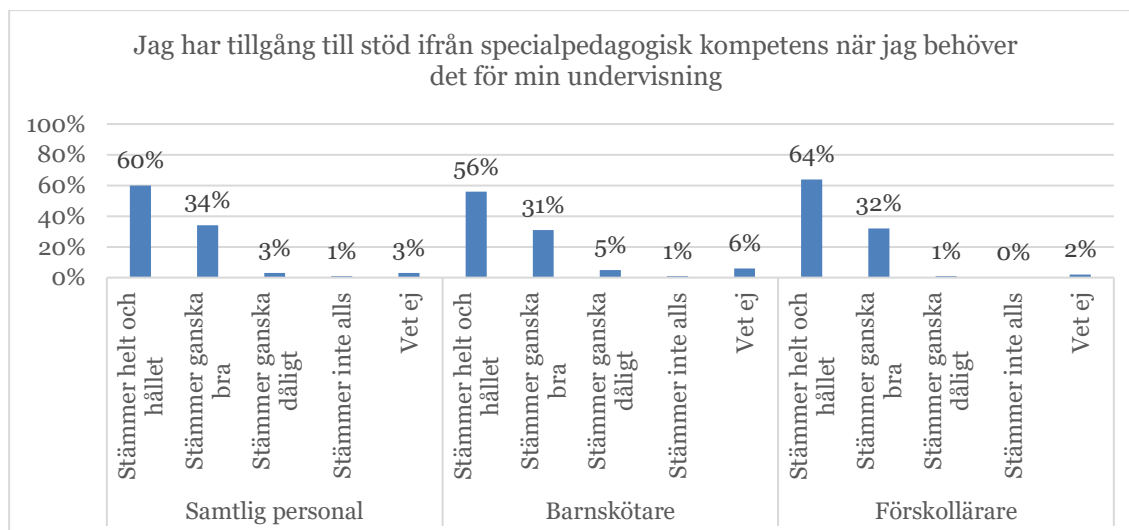
- Introducera variation för att göra något synligt för barnen. T.ex. olika former så att rektangel kan urskiljas från triangel.
- Inramning – hur man kommunikativt sätter ramarna för en aktivitet eller tema.
- Möte och samordning mellan lärares och barnets perspektiv.
- Skillnaden mellan ett lokalt och expansivt språk. Så att barn blir deltagare i fler sammanhang.
- Barns kunnande och progression inom olika kunskapsområden.
- Synliggöra mönster för barnen, t.ex. inom musik.

Källa: Doverborg, Pramling, Pramling Samuelsson (2019). Att undervisa barn i förskolan. 2:a upplagan. Stockholm: Liber. Sid. 20-25

utvecklingsarbete, för barnhälsamöten och varje geografiskt team har tillgång till specialpedagog för stöd och handledning.

I personalenkäten visar resultaten att den stora majoriteten av personalen är mer positiva än negativa till sin kompetens att möta varje barns behov och till stödet från specialpedagogisk kompetens. Utvecklingspotential finns dock så att fler pedagoger upplever att detta fungerar fullt ut. Förskollärare skattar sin kompetens och möjlighet att få stöd i något högre utsträckning. Se nedan och på nästa sida.

6. Förvaltningsövergripande utvecklingsprocesser

Förvaltningsövergripande stöd har utvecklats under åren. Tidigare kompetensutvecklingsstöd var koncentrerat till extern utbildare och att intresserade förskolor deltog. De senaste åren har kompetens och resurser byggts upp inom förvaltningen vilket ger mer varbergsnära utvecklingsarbete. Alla förskolor förväntas delta över tid vilket ger förutsättningar för mer likvärdigt utvecklingsarbete. Verksamma förskollärare i kommunen har fått möjlighet att leda utvecklingsprocesser med stöd av förvaltningsövergripande stödpersoner och externa föreläsare.

Rektorerna har över tid deltagit både i utbildning från Göteborgs universitet om aktionsforskning, haft studiecirkel om den reviderade läroplanen och ingår från och med hösten 2020 i så kallade lärgrupper. Lärgrupperna rektorerna emellan syftar till att ha fokus på ledarskapet och utvecklingsarbetet i förskolan för att utveckla rektors pedagogiska ledarskap.

Kvalitetsarbetet har blivit mer verksamhetsnära genom att ett antal nya delprocesser startades under hösten 2020. Medarbetare deltar i dialoger om utbildningen under hösten, medarbetarenkät till undervisningen genomförs samt att systematiserad dialog med grundskolorna har startats. Fortsatt planering framåt inkluderar lärandebesök mellan förskolor och efterföljande dialog mellan förskollärare och funktioner centralt på förvaltningen.

Förvaltningsövergripande utvecklingsprocesser för förskolan kan summeras till:

- Utvecklingsplansarbete med ledande roller
- Lärgrupper för rektorer, ledarskapsutveckling
- Huvudmannens systematiska kvalitetsarbete, dialogbaserad analys
- SKUA – språkutvecklande arbetssätt med stöd av statsbidrag
- IT-system för pedagogisk dokumentation
- Stöd till förskolors digitalisering, för bland annat dokumentation och digitala verktyg

7. Pandemins påverkan på undervisningen och utvecklingsarbetet

Det senaste årets undervisning i förskola och utvecklingsarbete av detsamma har givetvis påverkats mycket av pandemin. Rektorerna har i kvalitetsdialogerna valt att fokusera på ett framåtsyftande samtal av förskolornas långsiktiga utvecklingsarbete med fokus på organisation och kvalitet i olika delar av utbildningen, snarare än att stanna vid de utmaningar pandemin har medfört. I dialogerna, och i andra forum under året, beskrivs dock ett par viktiga iakttagelser i relation till pandemin. Samtliga av dessa beskrivs också av Skolverket i rapport över hur pandemin påverkat förskolan.⁵

- *Frånvaro bland personal och barn riskerar att påverka barnens trygghet och utveckling på kort och lång sikt.*
Påverkan är större på barn med mer frånvaro, och barn med svagare socioekonomiska förutsättningar. Även personalfrånvaro som inneburit att undervisning har fått stå tillbaka. Minskad undervisning kan innebära lägre förutsättningar för att utveckla socialt samspel med andra barn, språkutveckling, förberedelse inför övergång till skola, med mera.
- *Planering och analys av undervisningen har minskat vilket leder till att genomförande och utveckling av undervisningen minskat.*
Detta beror till stor del på personalfrånvaro vilket medfört inställda tillfällen för kollegial tid för planering och analys av undervisningen.
- *Utvecklingsarbetet får ta längre tid och ställs om till digitala arenor.*
I regel fortgår förskolans utvecklingsarbete men genomförs digitalt. Det har blivit ett digitaliseringsprång för personalen och träffar mellan förskolor har effektiviserats i tid. Arbets sätt som kommer att kunna hållas i framöver. På grund av ökad arbetsbelastning och personalfrånvaro har visst utvecklingsarbete pausats eller sänkts i tempo. Ett exempel är utveckling av huvudmannens systematiska kvalitetsarbete med lärandebesök mellan förskolor, som inte har kunnat genomföras.
- *Ökad stress, oro och arbetsbelastning för personal.*
Till följd av folkhälsomyndighetens rekommendationer har hygienrutiner och annat medfört fler moment för personalen att hantera. Även en allmän oro över smittspridning för personal, vårdnadshavare och barn påverkar arbetsmiljön.
- *Försvårad kommunikation med vårdnadshavare.*
Av kommunens vårdnadshavarenkät framgår att covid-19 pandemin påverkat genom inställda utvecklingssamtal, föräldramöten och mindre delaktighet överlag, upplevelse av mindre insyn och kommunikation samt

⁵ Beskrivningarna i punkterna kommer från Varbergs kommunala förskola i olika sammanhang, och samtliga punkter lyfts också av Skolverket: Skolverket (2021). *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Delredovisning 3 – Tema förskolan.*

striktare hantering vid hämtning och lämning. Det är samtidigt tydligt av fritext-svaren att vårdnadshavare har en stor förståelse för att förskolan behövt ändra rutiner vilket har försvårat dessa och andra moment.

8. Avslutning

Avsnittet sammanfattar de områden där en tydlig kvalitetshöjning över tid syns samt de utvecklingsområden som identifierats.

Läroplansresan, som präglat förskolan efter den reviderade läroplanen, ger positiva avtryck men det är också tydligt att många områden som är i fokus fortfarande är i en tidig fas av utvecklingsarbetet. En generell bild över utvecklingen i Varberg är att fokus på barns lärande och läroplansmål i högre grad finns med i undervisningens planering, genomförande och analys än före utvecklingsarbetet med reviderad läroplan. Fortbildningsdagar, kollegial planering och analys med en systematisk dokumentation och ledande roller är viktiga delar för att driva arbetet framåt. Nästa steg att specificera planering och analys med tydligare fokus på vad undervisningen ska bidra med för lärande är än så länge bara påbörjat på några håll. Genomförandet av analys och att nyttja denna för att formera undervisningen framåt kan också utvecklas.

Pedagoger har börjat att dokumentera i de nya IT-system som tillgängliggjorts de senaste åren, även om det inte sker fullt ut överallt. Förskolor ser tydliga effekter av ett mer fokuserat arbete med den individuella analysen och dokumentationen av barns utveckling och lärande.

Stöd skapas för den spontana undervisningen för att fånga fler tillfällen för undervisning under dagen, och för att stödja den målinriktade undervisningen utifrån läroplansmål. Tydligare struktur och fokus på den spontana undervisningen är ett utvecklingsarbete som har påbörjats på flera förskolor, ofta där systematiken kring den planerade undervisningen har implementerats.

Utifrån personalenkäten och dialoger med rektorer går det att utläsa att förskollärare skapar positiva förutsättningar för sig själva, kollegor och barnen för undervisningsuppdraget. Sammantaget indikerar analysen att förskollärare bidrar till en hög kvalitet för utbildningen. Vidare är det tydligt att barnskötare i väldigt hög grad är delaktiga i undervisningsprocessens alla delar och att undervisning är ett gemensamt ansvar i förskolan.

Rektorerna arbetar för att skapa förutsättningar genom kollegialt lärande och distribuerat ledarskap i organisationen. En stor del av det arbetet handlar om att skapa en positiv utvecklingskultur för läroplansresan i förskolan. Under de senaste åren har arbetet systematiserats och fördjupats på flera håll, men också synliggjort att likvärdigheten i Varbergs kommunala förskola kan öka.

Beskrivningar i rapporten och sammanfattningen ovan visar på att förskolorna i regel arbetar med liknande områden för att utveckla utbildningen och undervisningen. Samtidigt har förskolorna kommit olika långt i utvecklingsarbetet,

vilket betyder att likvärdigheten kan och bör öka. Nedan sammanfattas kvaliteter att värna och utvecklingsområden.

Kvalitet att värna

- Systematiskt arbete med att utveckla utbildning och undervisning i förskolan för att höja kvaliteten enligt den reviderade läroplanen Lpfö 18, vilket bidrar till hela undervisningsprocessen: planering – genomförande – analys.
- Fortsatt hög andel förskollärare bidrar till hög kvalitet i utbildningen. Personalens goda kompetens och behörighet beskrivs av rektorerna som en av de viktigaste faktorerna till en hög kvalitet i utbildningen, vilket också indikeras av resultat från personalenkät om undervisning.
- Rektorerers gemensamma ledning i de geografiska teamen, och tillsammans med ledande roller, för att möjliggöra en kvalitativ utbildning och undervisning. Det bidrar både till utveckling av organisation och innehåll för pedagogernas systematiska kvalitetsarbete och utvecklingsarbete.

Utvecklingsområden

- Systematisera och utveckla arbetet med uppföljning, utvärdering och analys av utbildningens och undervisningens måluppfyllelse. Konkreta utvecklingsområden är bland annat på att öka kvaliteten i analys och dokumentation av barns utveckling och lärande.
- Likvärdigheten i kvalitet på förskolorna för pedagogernas utvecklingsarbete och barnens utveckling och lärande.

9. Källförteckning

Björklund, Pramling Samuelsson (2018) *Undervisning, lek, lärande och omsorg – förskolans hörnstenar* i Sheridan, Williams (red.) (2018) *Undervisning i förskolan. En kunskapsöversikt*. Skolverket.

Doverborg, Pramling, Pramling Samuelsson (2019). *Att undervisa barn i förskolan*. 2:a upplagan. Stockholm: Liber.

Håkansson och Sundberg (2020). *Utmärkt undervisning: Framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning*. Natur och Kultur.

Sheridan, Williams (2018) *Forskning om förskolans undervisning* i Sheridan, Williams (red.) (2018) *Undervisning i förskolan. En kunskapsöversikt*. Skolverket.

Skolinspektionen (2018). *Förskolans kvalitet och måluppfyllelse – ett treårigt regeringsuppdrag att granska förskolan*.

Skolverket (2021). *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Delredovisning 3 – Tema förskolan*.

Skolverket (2018). *Läroplan för förskola (Lpfö 18)*.